

ХЛОПЧИК НА ЛІТО

I

1

У церкві було майже порожньо. Більшість маминих подруг уже повмирали. Щоразу, як хтось із її знайомих “відходив у ліпший світ”, як вона це називала, мама малювала маленький хрестик у своєму записнику навпроти імені покійної. Потім вона сиділа в ліжку, гортаючи записника й підраховуючи хрестики, немов у такий спосіб хотіла впевнитися, що сама ще живе на цьому світі.

“Хрест Мартиній могилі, – промовляла вона до себе. – І на могилі Дітте, і Лаури...” Вона немов підсміювалася, чого загалом ніколи не робила.

Можливо, вона більше боялася смерті, ніж я це помічав.

Зрештою, мама не мала багато друзів.

У церкві майже нікого не було, окрім мене, прищавого священика, кількох тіток та Марії.

Одна тітка без кінця сякалася і час до часу шепотіла “алілуя”, що, здавалось, дратувало священика.

Марія самотньо сиділа далеко позаду. Я помітив її, лише виходячи з церкви під акомпанемент органіста, який, на жаль, бездарно грав фугу Баха. Марія мовчки дивилася на мене, але я відразу її впізнав, хоча й минуло двадцять років, відколи ми бачилися востаннє.

Вона не надто змінилася.

Стала дуже схожа на свою маму.

Я зупинився у центральному проході. Що, на Бога, вона робила на похороні моєї мами? І раптом я відчув, що існують лише дві речі, які мені хочеться зробити вже і негайно: вибухнути плачем і сісти на лаву поруч із нею.

Та нічого такого я не зробив, натомість рушив далі, зійшов сходами з паперті, підійшов до авта. Мене весь час душив клубок у горлі. “Я не зронив ані сльози, коли мама померла, а зараз розридаюся, – думав я. – Чому саме зараз? Хіба не достатньо напечалувався я, годинами сидючи коло ліжка й дивлячись на її муки?”

Дув вітер і лив дощ, гострі вересневі дощові краплі дрібними голочками впивалися в обличчя.

Навіщо вона прийшла?

Уже біля авта я обернувся. Вона стояла перед церквою й не зводила з мене погляду. А тоді поволі рушила до мене.

Вона була зодягнена в чорне: у широке пальто з капюшоном, накинутим на голову. Була схожа на саму смерть або ж на примару. Чи не Чорним Монахом, примарою на горищі, називала вона його двадцять літ тому?

Я стояв, притлумлюючи в собі ридання.

“Ось воно зараз станеться”, – думав я, сам не здогадуючись, що маю на увазі.

Вона зупинилася навпроти мене й розглядала мене поверх даху авта незмигним, зацікавленим поглядом. Донька своєї матері, у неї материні очі, що дивилися весело й глузливо водночас.

Раптом вона засміялася.

– Як ти постарів!

Я зашарівся, ніби знову став шістнадцятирічним, і не міг спромогтися на слово.

– Це твоє авто?

Я кивнув. Вона також кивнула, не відводячи від мене погляду.

– Що ти тут робиш? – запитав я.

Запитання прозвучало фальшиво, як завжди, коли я не міг відшукати відповідних слів, щоб почувтися впевненим у собі чоловіком, а не отим незграбним, затурканим, безнадійним ослом, яким я був двадцять років тому.

Вона спроквола похитала головою.

– Підвезти тебе?

Вона знову похитала головою, а тоді обернулася і пішла геть.

Я стояв, дивлячись услід їй спині в чорному пальті, аж доки вона зникла між деревами алеї. Я стояв, наче вкопаний, хоча, власне, прагнув наздогнати її, точнісінько, як оте літо нині наздогнало мене, пронесло крізь усі проминулі роки аж до краю причалу, де ми сиділи поруч удвох, а світ завалився й перестав існувати.

2

– Мальмстрьома до канцелярії!

Окрик, немов племін, пробіг між рядами парт, прикував до мене усі погляди, а я скоціюрбився за покришкою парти, щоб ніхто не побачив, як палахкотливим багрянцем вкрилося моє обличчя.

Мальмстрьома до канцелярії? Чого б це?

У канцелярії сидів ректор, виклик до нього звичай не обіцяв нічого доброго. Здебільшого до ректора викликали затятих забіяк, а ті намагалися вдавати, що їм на це наплювати. Із зухвалою усмішкою на устах вони зачиняли за собою двері канцелярії, потім звідти долинали приглушене, схоже на

громовицю рокотання, а за якийсь час звідти виходили зарюмсані бешкетники, і сльози градом котилися їхніми щоками.

Отаким він був, наш ректор.

Важкими кроками я почовгав коридором до дверей канцелярії; то був довгий, дуже довгий шлях.

Що скаже мама?

Ректор сидів за масивним письмовим столом. В одній руці він тримав чорнильну ручку, а в іншій – цигарку. І щось писав на аркуші паперу, який лежав перед ним.

– Чого ти тупцяєш під дверима, хлопче? – озвався він, не підводячи голови.

Я обережно ступив кілька кроків уперед. Ректор писав і не бажав, щоб йому заважали. За величезним столом він здавався меншим на зріст, аніж був насправді. На чубку його могутньої лисини виднівся невеликий шрам. Деколи ректор чухав його, і це було безсумнівною ознакою того, що він у доброму гуморі. Усе на його обличчі мало великі розміри: ніс, підборіддя, нижня губа й очі, прикриті важкими повіками. Якби ручка без упину не шкрябала по папері, можна було б подумати, що він сидючи спить.

– То з чим ти прийшов?

– Я... мені сказали, що ви викликали...

Щойно тоді ручка завмерла.

Ректор поволі підвів голову й глянув на мене. Здавалося, ніби він, буквально кажучи, уп'явся в мене поглядом. “Зараз метатиме громи і блискавиці, – подумав я. – Напевно, сталося щось жахливе”. Раптом мені запаморочилося в голові. “Невже мама?”

Мабуть, щось трапилося з мамою...

– Ага, то оце ти і є Мальмстрьомом...

Ректор наморщив чоло, пошкрябав себе за вухом і несподівано усміхнувся.

– Звісно, чорт забирай, – сказав він. – Звісно, ти і є Мальмстрьом...

Він старанно закрутив ручку ковпачком. Відхилився на спинку стільця. Обличчя ректора раптом набуло нового, незвичного виразу. Неначе він зняв із себе маску, а нап'яті досі м'язи обм'якли. Немов розпружився, зморшки розгладилися, мрійливий погляд блукав десь поверх моєї голови.

– Чи любить Мальмстрьом рибалити?

Я нічого не розумів.

– А як перемет ставити, знає?

Я заперечно похитав головою. Ректор нахилився над столом і приязно глянув на мене.

– А чи не хотілось би Мальмстрьомові цього навчитися?

– Так... звісно...

– Ось і добре. Бач, щоб поставити перемет, треба двох. Отож я подумав, що Мальмстрьом міг би цього літа поїхати разом зі мною та моєю родиною на село. Мені потрібна деяка поміч на рибалці. Зовсім не зле було б вибратися у шхери і подивитися, що там і до чого, правда? Що ти на це скажеш?

Що скажеш? Що можна сказати, коли думки сполохано розлетілись навсібіч, а слово “перемет” лякало затаєною загрозою. Та ще й родина ректора...

Невже в ректорів також бувають родини?

А згодом я почув власний голос:

– Я мушу спершу запитати дозволу в мами і тата.

Звідки я це взяв? Я вже гірко розкаювався, що так сказав. Я готов був відкусити свого клятого язика, який не вмів сидіти на припоні, плів, що йому слина принесла й заводив мене в халепу.

Ректор глянув на мене зі щирим подивом і якийсь час мовчав.

Звичайно, він усе знав. А я все зіпсував.

– Ясна річ, тобі слід поговорити з мамою, – сказав він замислено.

Я потупив погляд. Кивнув.

Він таки знав.

– Я вже, звичайно, розмовляв з нею, – вів ректор далі, – але тобі це теж варто зробити. А згодом ми про все домовимося.

– Я дуже хочу поїхати з вами!

Ректор усміхнувся.

– Ось і добре.

Нараз він знову став заклопотаним.

– Твоя мама казала, що ти вмієш веслувати. Це правда?

– Так, так! Я веслував усе своє життя!

Він зареготав, немов хрипка громовиця гуготіла десь глибоко в його могутньому тілі.

– Гаразд, хлопче, можеш іти...

У класі мене миттю оточили цікаві й зловтішні однокласники.

– Ет, та нічого надзвичайного не трапилося... – недбало відмахувався я.

Більше нічого їм з мене видобути не вдалося. Те, що відбулося в канцелярії, було нашою з ректором таємницею. До кінця весняного семестру ми удвох зберігали її.

Було тут ще й інше.

Я розумів, що мене ніколи б не послали на таке важливе завдання, якби ми з мамою мали де провести літо. Нам не було куди податися на відпочинок, а ще десь глибоко в душі я знав, що до всього спричинилося моє сирітство.

3

Мамин пес був мисливським собакою, і це знали коти. Загалом ним легко було потішатися, бо йому невдовзі мало виповнитись п'ятнадцять років, він мав патетичний вигляд і наче поточене міллю хутро, а сам пес, до того ж, був гладкий, мов свиня. Деколи мені закрадалася підозра, що мама придбала його, лиш би задемонструвати мені, якою вона стала самотньою, відколи я пішов жити на свій хліб. Я намагався переконати маму, що її пещеник народжений мисливським псом і потребує моціону – гасати лісами та полями задля доброго самопочуття. Мама, однак, вдавала глуху. Її підкупив погляд його каламутних булькатих очей, які вона називала щиросердими.

Пес витріщався на мене тими очима, як тільки я опинявся поблизу, докірливо зиркав з-під гривки, так ніби це була моя вина, що не стало його господині. Коли я намагався його погладити, він гідно тупцяв геть і знову влягався за кілька кроків, не зводячи з мене погляду.

Доки я ще не вирішив, що робити з маминим помешканням, довелося забрати пса до себе. Це стало справжнім фіаско. Він не їв і не пив, сидів під входними дверима й скавулів від ранку до вечора. Сусіди, певно, думали, що я його вбиваю.

Деколи я запитую себе, чому я цього не зробив.

Довелося знову переселити його до маминого помешкання, я й сам вирішив туди переселитися.

Звичайно, це було мудре рішення.

Мамина квартира була більшою, ніж моя. Я свою винаймав, а мамі якимось незбагненим чином вдалося назбирати грошей, щоб викупити дві кімнатки

на Робертсгатан. Усім своїм речам: ліжкові, кільком столам та стільцям, книжковим полицям, – я знайшов місце в маминій оселі, а от куди подіти її речі, якщо доведеться продавати помешкання, я не знав.

Звичайно, можна було надати своєму рішенню розумного звучання. Хоча деколи я мав відчуття, що усе це я затіяв заради отого триклятого пса.

Своє помешкання мама купила за два тижні після того, як ми з Кайсою вирішили зійтися. Мама про все дбала сама. Ніби перестала зважати на моє існування, щойно я вийшов за поріг рідного дому. Та й взагалі, у ній раптом прокинулася нечувана енергія. Вона бігала до вечірнього робочого інституту *Арбіс* на курси англійської мови, стала членкинею якогось об'єднання пенсіонерів і була зайнята від ранку до ночі. Часом я телефонував їй і запитував, чи можу прийти до неї в гості, на що мама веселим щebetом відповідала: “Любий синочку, ти й без мене маєш де витратити свій час...”

А потім вона придбала пса, Матіаса.

Якось мама полетіла на тиждень на Мальорку. Я довідався про це від однієї пані, яка замешкала в її квартирі, щоб доглядати пса.

Заради пса я це затіяв чи ні, але переїзд дався мені важче, ніж я гадав. Хоч-не-хоч, а зайняв би він кілька днів. Треба було лише зателефонувати до Андерса, який має вантажного автомобіля-будку. Треба було лише зробити кілька ходок туди й сюди. А потім трохи попереставляти меблі, призвичаїтися купувати їжу на двох (я й не здогадувався, що собачий харч такий з біса дорогий) і приноровитися до коротких прогулянок з чотириногим співмешканцем (я б, напевно, охоче приспав його, Андерс стверджував, що в нинішні часи це роблять цілком гуманно).

Усе це було зовсім непросто.

По-перше, Андерс поміняв вантажівку на легко- вика. По-друге, пес не виявляв жодного бажання ходити зі мною на прогулянки. Він відходив залед- ве на двадцять метрів від під'їзду, справляв свою нужду в стічній канавці, одразу розвертався і чала- пав додому, а там вмощувався на маминій канапі й тупо витріщався поперед себе. По-третє, з усіх меблів саме тієї канапи я терпіти не міг. Їй було щонай- менше тридцять років, і на ній так і не вдалося відчистити плями відтоді, як я виблював цілу тарілку чорничного киселю, яким мама силоміць нагодува- ла мене, переконана, що це добрий лік для мого хворого шлунку. Загалом усі мамині меблі були такими. Я виріс серед них, скористався ними спов- на і викреслив зі свого життя. І раптом цей мотлох знову тут як тут, ніби нічого й не сталося, нагадую- чи, що життя – лише довга вервечка повторів.

Ніби мама й далі сидітиме в кутку канапи зі своїм вічним плетивом у руках.

Ніби й моє життя добігає кінця.

Я відмовився від оренди свого помешкання і по- просив два тижні для переїзду. Власник вирішив продавати квартиру, і потенційні покупці цілими днями ходили чередою, пхаючи свого носа в усі кутки. Це мене дуже злостило. Тож я був зацікав- лений щонайшвидше перебратися до мами.

Минали дні.

Щоранку я ходив до маминого помешкання, ви- гулював пса, годував його і залишав самого, підба- дьоривши кількома лагідними словами. (Пес завів собі дивну звичку: як тільки я намагався заговори- ти до нього, він відвертав морду). Увечері я повер- тався, виводив тюхтія на коротку прогулянку, го- дував, а потім сідав на канапу (просто на пляму від чорничного киселю, щоб не мозолила очей) з твер- дим наміром взятися до справ: переставити меблі,

винести непотріб на горище, підготувати меблі, які заберуть із благодійної організації *Еммаус*, спакувати й винести до льоху одні картини та повісити інші, заміряти на стінах місця під книжкові полиці, викинути на сміття старі світильники (усі до одного), помалювати стіни, помити вікна і спалити невеличку скатертину з вишитим на ній текстом “Своя хата злата варта”.

Отак я сидів якийсь час на канапі, поринувши в роздуми.

Пес підійшов до моїх ніг, влігся і, поклавши голову на лапи, втупився в мене поглядом.

Я підвівся, зісмикнув, ледь дотягнувшись, зі стіни одну з картин (усі мамині картини висіли з біса високо). На стіні залишався світлий чотирикутник у чорному обрамленні, ніби оторочений жалобною стрічкою.

Я знову сів. У кімнаті було дуже тихо. Чутно було тільки, як з хрипким присвистом дихає пес. Пахло пилом. Так завжди пахло в мамі вдома – її старими речами, її старим псом і нею самою.

Пахло старістю.

Я спробував пересунути масивного стільця. Загрозово затріщала спинка. Під стільцем клубочилася пилюка і віднілися чотири вм’ятини на лінолеумі.

Пес загарчав, ніби хотів застерегти мене, щоб я не рухав речей, які простояли на своїх місцях понад десятиліття. Він підвівся, несподівано спиртно заскочив на стільця і вмовився на ньому.

Я відчинив дверцята шафи. Там не було нічого, окрім купи по вінця наповнених картонних пачок. Я довго дивився на них, аж врешті мені немов примарилося, що мама ось-ось підведе очі від плетива й скаже: “Ніколи не знаєш, коли ті речі можуть знадобитися...”

“Завтра, – подумав я. – Завтра...”

Я підійшов до Матіаса, незграбно погладив його по спині.

– Побачимося завтра.

Пес відвернув голову.

Спливав час, і ось одного дня на моєму порозі з'явилася молода пара, хлопець і дівчина. Червоніючи й затинаючись, вони пояснили, що купили моє помешкання і попросили дозволу увійти, щоб виміряти спальну нішу, бо хотіли купити собі двоспальне ліжко. Вони ввалилися до квартири, поводитися, як нетямущі кури, галасливо метушилися, кудкудакали про шпалери, і холодильник, і музичний стереоцентр. Я подумав про мамине темне й тихе помешкання, що чекало на мене, і раптом, без будь-яких на те підстав, розлютився на отих дітваків з їхнім безтямним щастям власників. Яке вони мали право, чорт візьми, припхатися сюди й забрати в мене мою домівку? (До того ж, дівчисько, нагадувало Кайсу). Та водночас я не міг стримати почуття жалю до них, по вуха погрузлих у боргах і наївно переконаних, що проблема виплат не визначатиме всього їхнього майбутнього.

Очевидно, я просто їм заздрив.

Або ж намагався відмахнутися від того, що згадки про Кайсу навіть тепер, хоч минуло вже три роки, робили з мене сумного ідіота. Смерть мами наче вивернула мою душу, вигорнула на поверхню все, що я так довго і вперто намагався поховати під нашаруваннями часу, байдужості, льодовиковими пластами свого середнього віку; зруйнувала крижаний панцир, що ховав під собою минуле.

Чого треба було Марії на маминому похороні?

Я запитав:

– Ви вже закінчили?

Молодята замовкли. Вони знову зашарілися, ніяково повідкашлювалися, позастібали свої пальта й потягнулися до виходу.

– Я ще поки тут живу...

Ясна річ, вони зовсім не хотіли набридати, а тоді переглянулися між собою, ніби раптом згадали, навіщо, власне кажучи, сюди прийшли.

– Ми хотіли... – затинаючись і почервонівши, як буряк, пробелькотів хлопець. – Ми хотіли запитати... Може, вам потрібна допомога при переселенні?

Я міг би сформулювати його запитання у доступнішій формі: Сподіваємося, ви вчасно заберетеся звідси геть?

Молодята занепокоєно дивилися на мене, і мені вже вчувалося їхнє наступне запитання: сподіваємося, вам є куди перебраться?

Я подумав про Кайсу. Чи було куди перебиратися їй? Не було... Та все ж вона пішла від мене. Деколи потреба вибратися з помешкання переважає над усім іншим, але оці новоодружені дитинчата людського роду ще нічого про це не відали.

– Ага, – багатозначно мрукнув Андерс. – І куди ти подінеш увесь цей мотлох?

Усе післяобіддя ми снували між моїм та маминим помешканням, щоразу ущерть наладувавши авто. Увесь скарб згромадили на підлозі в коридорі. Оцінивши строкату купу речей, Андерс вирішив, що її можна виставляти як експонат під заголовком “Життя холостяка”.

Кажучи про мотлох, він мав на увазі не мої речі, а мамині меблі.

– Порадь! – буркнув я.

Андерс зацікавлено придивився до канапи.

– Монстр... – мовив він. – Давно не бачив нічого страшнішого...

Він запхав голову за спинку канапи.

– А тут що ми маємо?

Відповіддю йому стало полохливе “дзяв”.

– Ти придбав собі пса?

Матіас забився між канапою та стіною. Він просидів там весь той час, доки ми возили манаття.

– Радше це він мене собі придбав, – відповів я.

Матіас виліз з-за канапи й зацікавлено обнюхав Андерсові штани. Пес замахав хвостом, потерся до його ніг, заскавулів, вдаючи доброго й ласкавого. Андерс присів коло нього, почухав за вухами. Пес віддано лизнув його в обличчя.

– Симпатичний малюк, – сказав Андерс. – Що ти думаєш з ним робити?

– Збирайся...

– Куди?

– Не знаю. Куди-небудь...

– А я думав, ми будемо наводити глянець у твоєму новому помешканні.

– Сьогодні досить. Ходімо!

– А з псом як? Залишиш його самого?

– Нічого йому не станеться...

– Може, й нічого. Гарний песик... Як він називається?

– Та дай собі спокій з тим псиськом! Ходімо вже нарешті звідси!

– Та йду вже, йду... Не здіймай гвалту! Куди підемо?

У кнайпі здебільшого сиділа елегантна на вигляд молодь і поїдала піцу.

– Як твоя робота? – поцікавився Андерс.

– Так собі.

Насправді ж я не переклав жодного слова, відколи померла мама. Але сподівався, що він не почне зі мною сваритися. Принаймні не тепер.

Неподалік від нас сиділа молода дівчина з аркушем паперу на столі. Схоже, писала вірша. Вона надовго завмирала, смокчучи олівця та втупившись порожнім поглядом у простір, потім зненацька заходилася гарячково щось записувати, наче вела безгучну розмову з невидими духом, що витав під стелею у хмарах тютюнового диму.

Вона була схожа на Марію з її зшитком у цератовій обкладинці.

Я теж колись писав вірші й теж, мабуть, замикався у світі власних голосів. Куди вони тепер поділися? Зникли... Натомість я почав заради заробітку перекладати чужі голоси – безглузда робота, не цікава нікому, окрім Андерса, видавця.

Андерс сидів навпроти мене й гомонів про своїх жінок, яких у нього була повна хата: три доньки, дружина та ще папуга, який, як стверджувало його жіноцтво, належав, очевидно, до чоловічого роду, бо “цілком не здатний був до будь-якої науки”. Останнім часом жінки почали заганяти його двічі на тиждень до роботи в пральні, леліяти та кутати у м'які теплі льолі, він покірно відмовився від передплати “Технічного світу”, слухняно сидів удома, почуваячись занудним дурнем.

Андерс зітхнув.

– Найгірше, що мої жінки також вважають мене занудним дурнем.

Я раптом оскаженів: у маминому помешканні сидить старезний пес і сподівається, що я йому заміною господиною... Невже таке життя чекає тепер на мене?

Таке ж, як і її? Таке ж самотнє?

І навіщо було Марії приходити і втручатися в моє життя?

– Ти маєш дружину, яка любить тебе, і трьох чудових дітей! – закричав я. – То якого дідька жалієшся?

Це прозвучало недоладно: обділене дитя, безбатченко, якому дозволено постояти поруч, спостерігаючи, як інші користають із благ життя.

Андерс стурбовано глянув на мене.

– Як ти, до речі, почуваєшся, Матсе?

У коридорі світло не горіло. В усьому помешканні було темно. Блакитні вуличні ліхтарі сяли крізь вікно косою холодною сяєвою.

Мамине плетиво лежало в кошику під журнальним столиком біля канапи.

Я увійшов до спальні. Мамине ліжко, як і колись, стояло біля стіни. Над ліжком висів на цвяшках потертий килимок. Мама завжди боялася пошкодити шпалери. Одного разу я дістав прочухана за те, що розмалював стіну в своїй маленькій кімнатці, ще коли ми мешкали в Крунугагені*. Я повернувся зі школи, вдома нікого не було, тож увесь післяобід ніхто не заважав мені малювати. То був велетенський портрет. Щоб намалювати голову, мені довелося стати на кухонного табурета. Тіло вийшло надто маленьким. Пригадую, як намордувався, “одягаючи” свій витвір у костюм, білу сорочку та краватку. Краватку я чомусь вважав найважливішим елементом картини. За кілька годин роботи переді мною постав дорослий височенний чоловік. Він мав трохи відстовбурчені, точнісінько, як у мене, вуха і видавався таким справедливим, аж мені здалося, що можна обійняти його руками. “Ось прийде мама, – думав я, – і все мені про нього розкаже...” Проте нічого такого не сталося. Натомість мама розплакалася, що за моє мальовидло господар вижене нас із помешкання. Вона сварила мене, але, як завжди, в’яло, ніби лише виконувала свій обов’язок.

* Район Гельсінкі.

Мама ніколи мені про нього нічого не розповідала, ні тоді, ні згодом.

А тепер вже надто пізно.

Ледь пересуваючи негнучкі лапки, з похиленою головою, підійшов Матіас. Він поклав передню лапу на ліжко й заскавулів.

Я погладив його по голові, і він, на диво, дозволив себе погладити.

– Ех ти, старе одоробло, – сказав я. – Вже надто пізно.

Я витягнув одну із шухляд маминого комода. Шухляда була жужмом напхана зім'ятою спідньою білизною та нічними сорочками. Хтось порпався у ній, вочевидь, шукаючи відповідного одягу, щоб занести до лікарні. У кухні стояло кілька немитих горняток і тарілка. “Бідолашна мама, вона ж була такою чепурулею. Голочка до голочки, кожна щіточка на своєму місці...”

На кухонному столі лежало дві світлини, які вона брала зі собою до лікарні. На одній було сфотографовано мене: я сидів на підлозі в матроському костюмчику, біля моїх ніг стояв неоковирно вирізаний з дерева вантажний автомобільчик; на задньому плані можна було розгледіти якісь блискітки – напевно, різдвяні ялинкові прикраси. Мама казала, що знімку зробив дядечко Свен, бо він мав фотокамеру зі спалахом. Спалах, це звучало небезпечно і змусило мене замислитися; йшлося, мабуть, про камеру, якою можна користуватися лише під час грози?

Ще більше роздумів у мене викликав сам дядечко Свен. Хто це?

Може, він?

На іншій фотокартці – мама у світлій літній сукні. Мамі не більше двадцяти років. То була незвичайна, романтична світлина. Мама стоїть серед берізок, позаду іскриться блисками вода. Мама усмі-

хається. Її обличчя осяяне такою загадковою глибинною мудрості та пізнання, ніби вона щойно осягнула сенс свого буття – не більше і не менше.

Такий вираз обличчя я бачив у неї лише раз.

Якось, коли я прийшов провідати її до лікарні, мама лежала, тримаючи в руках цю фотографію. Здавалося, вона навіть не помітила, як я сів на край її ліжка. Я запитав, чи їй не стало ліпше. Не міг не запитувати, хоча знав, що їй уже недовго зосталося. Мама не відповіла. Вона мовчки вдивлялася в зображення, а я раптом помітив, як смерть уже почала змінювати її обличчя, забарвила жовтизною шкіру, стягнула донизу кутики уст, загострила ніс та підборіддя.

Вона лежала й дивилася на себе. Її нижня губа заламалася, немов у скривдженій дитини, кілька сльозинок скотилося по зораних зморшках щоках.

– Тобі боляче, мамо?

Від цього запитання я теж ніколи не міг стриматися, хоча видно було, як вона страждає.

Мама заперечно похитала головою, несподівано усміхнулася здавна знайомою усмішкою.

Спогади накопилися на неї з глибини десятиліть, щоб діткнутися її цієї миті, однієї з останніх у її житті.

Потім вона опустила фотографію на ковдру, почала постогнувати. Прибігла медсестра з уколом, і невдовзі мама заснула.

Я обережно вивільнив світлину з маминих рук. Вона, на диво, міцно й рішуче стискала її в кулаці, немов хотіла прикрити нею груди, як щитом. Здавалося, ніби вона вже померла, а скорчені пальці захищали оту загадкову мудрість, що осявала на фотографії її обличчя.

Потім я довго сидів, розглядаючи світлину, як щойно перед тим мама.

Звичайно, я вже не раз розглядав її раніше, і щоразу в мене з'являлося невиразне відчуття, ніби

щось на цій знімці не штимує. Якийсь незбагнений брак симетрії. Ліворуч від мами виднілися берізки, іскриста вода, безхмарне літнє небо, сама ж вона стояла від правого краю світлини так, неначе хтось мав намір сфотографувати пейзаж, а мамина постань опинилася у вічку об'єктива випадково або ж ніби світлину розітнули посередині.

Ніби хтось вирізав частину фотографії.

Раптом я збагнув, що саме так воно й було.

Правий кант світлини не мав звичної білої смужки. Там чітко було видно сліди ножиць.

Чому, до дідька, я ніколи цього не помічав?

Наступної миті я побачив під маминою лівою ногою чорний предмет, якого теж раніше не зауважував.

То був черевик. Чоловічий черевик.

Отож поряд з нею стояв якийсь чоловік? Вони трималися за руки?

А потім вона його вирізала?

Моїм щокам стало гаряче, голова налилася важкістю, немов розпухла, у вухах пронизливо й настирливо задзвеніло.

Мама поворухнулася в ліжку. Я не зважувався глянути на неї, хоч і помітив, що вона розплющила очі й знову усміхнулася.

Я ще нижче схилився над світлиною.

– Мамо, ти на цій знімці була вагітна мною? – запитав я.

Вона промовчала. Я сидів з похиленою головою, руки тремтіли, у роті стало солоно, я відчував, що все надаремно: вона не відповість.

Вона ніколи не відповідала.

І ніколи не відповість, навіть якщо я наберуся відваги запитати її відверто.

Я повернувся до неї.

– Мамо...

Я бачив, що вона не спить.

Очі розплющені, але погляд погас. Мама більше не дихала.

Однак вона усміхалася.

Було вже надто пізно.

У своєму помешканні я залишив матрац. Він лежав на найвищій антресолі в гардеробі, де його не знайшли навіть допитливі очі Андерса.

То був старий, нікому не потрібний матрац.

Мені було однаково, викинути його геть чи залишити в спадок надміру життєрадісним жовтодзьобикам.

Я не мав жодного наміру спати останньої ночі в рідному помешканні на голій долівці.

Однією самотньою ніччю більше чи менше... Матіас має їжу, дах над головою, не мерзне, чого ж іще бажати старому собаці?

Я ж мав лише матрац на голій долівці в голому однокімнатному помешканні, яке завтра наповниться новими меблями, новими барвами, новими запахами, новими голосами. Я був у дорозі до маминого мовчазного світу, до смороду обшарпаних меблів та старого пса. Я немов прямував у пастку, до краю прірви. Чи так почуваються люди, що зважилися накласти на себе руки? Коли мене покинула Кайса, я, хоч і страждав від втрати, та все ж мав за що вчепитися. Не дали збожеволіти нескінченні нічні розмови з Андерсом про те, що є на світі й інші жінки; про те, у що попри все віриш; а ще була сліпа лють безвинно зневаженого та приниженого, бо я не бачив у всьому, що трапилося, власної вини.

Я встав з матраца. Відчинив вікно.

До тротуару було далеко.

Нема вже кого звинувачувати, зовсім нема кого...

У двері подзвонили.

Колись дуже давно був такий час, коли дзвінок у двері змушував мене вихором летіти до передпо-

кою. Однак мене завжди чекало розчарування – то був не він. Мама ж не могла збагнути, чого я лечу сторчголов, вибалушивши очі.

Тепер вона померла, забравши його зі собою в могилу.

Знову задеренчало біля дверей, два пронизливі дзвінки.

Я пішов відчинити. Мені було байдуже, навіть якби прийшли нові господарі, аби вишпурнути взаший мене, підстаркуватого дурня, який не вмів вчасно вступитися з дороги, коли настала черга інших. Мені було начхати на них, як і на все інше. Не начхати було хіба, можливо, на Марію, яка, не мовивши ні слова, пішла собі геть, змигнувши чорним пальтом між деревами. Чи мав я її наздогнати? Чи цього вона хотіла?

А я сам цього хотів?

“Я забув її запитати, – подумав я. – Усе своє життя я завжди забуваю запитати...”

Я відчинив двері – на порозі стояла вона.

Я спантеличено витріщив очі.

– Привіт, – сказала вона.

– Що?

– Ти мешкаєш тут?

– Ні.

Вона усміхнулася.

– Звідки ти довідалася, що я тут мешкаю? – отямився врешті я.

– Але ж ти тут не мешкаєш, – засміялася вона.

Я почервонів... знову.

– Ти не запросиш мене до хати?

Не чекаючи відповіді, вона прослизнула повз мене, безпардонно увійшла до вітальні, стала посеред кімнати, зацікавлено озираючись навколо.

– Як тут темно. Може, увімкнеш світло?

– Ні. Тут немає світла...

– Немає світла?..

– Ні. Я звідси виселився.

– Що ж ти тоді тут робиш?

Вона повернулася до мене і, незважаючи на темряву, я чудово знав, який у неї вираз обличчя: маленька борозенка між бровами, серйозний, викличний погляд, усмішка, весела й глузлива водночас. Її з'ява здавалася мені нереальною, ніби нічого їй не трапилося, немов за двадцять років ми задумали продовжити з того місця, на якому зупинилися. Немов усе своє життя я так і пробув хлопчиком-рибалкою на селі, хлопчиком на літо, який ріс без тата і завжди шарівся, пітнів і ніколи не міг спромогтися на влучне слово.

– Я тільки прийшов забрати оцього матраца.

– Оцього матраца?.. – вона засміялася і сказала: Ти анітрохи не змінився.